

Капелюшок

Наталя Околітенко

Коли зняли бинти, світло оглушило її. Шаснувши з головою під ковдру, вона там надовго зачайлась, а врешті вибравшись, з вирізів облич лікаря та сестер зрозуміла, що так і не відповіла на запитання, чи бачить.

— Бачу, бачу, спасибі!

Звичайно, це була жахлива невічливість, але їй справді нестерпно хотілось, аби їй швидше дали спокій. Вона заледве озивалась на палкі вітання сусідок, тихенько лежала на боці з заплющеними очима й час від часу одкривала їх. Одкрис — блідо-блакитне вікно й кремові штори, одкрис — тумбочка з коробкою цукерок і трьома парниковими тюльпанами у синій вазочці, одкрис — товста книжка і навіть літери на обкладинці видно.

Квіти принесені для іншої, але ніхто в палаті не годен був так оцінити всі переливи їхніх рожево-червоних барв — отже, належали вони насамперед їй... Одкрис — синя із золотавим обідочком пудрениця.

Людмила Олексіївна попросила дзеркало. їй подали його, сховане за твердими пластмасовими обкладинками, але вона не стала розтуляти їх, а заховала під подушку й ще тихенько полежала. Рівно стільки, щоб сказати собі раз і назавжди: "Те, що ти побачиш, не буде схожим на те, що ти бачила до того, як осліпла, і це нормально. Та й що, власне, було до того? Маєш сорок п'ять років, у тебе одружена дочка, й тобі самою природою належить перейти у іншу якість, щоб там і утвердитись".

Сказала про всяк випадок, аби не викинути якийсь несподіваний для себе самої номер, наприклад, охнути чи жалісно зітхнути — їй справді було байдуже до власної зовнішності, зрештою, мала наново роздивлятися цей світ, і того б вистачило до смерті.

Дзеркало дістала, коли сусідки перестали звертати на неї увагу: хто заснув, хто захопився читанням. Спочатку на долоні тримала вивільнене з пластмасової накривки озерце, потім, здогадавшись, що так незручно, поставила його перед собою.

Те, що побачила, приголомшило її.

На Людмилу Олексіївну дивилось худеньке, трохи змарніле, але ще зовсім молоде обличчя з якимсь дівочим виразом; боячись здатися смішною, вона поквапилась сховати дзеркало, та всупереч власній волі мусила знов і знов діставати його, відчуваючи дивну суміш радості й остраху.

— Не бійся, швів не видно,— сказала сусідка.— У тебе дуже красиві очі.

Людмила Олексіївна хотіла спитати, якими ж були ті очі, коли перестали бачити, але слова завмерли в неї на вустах; вона віддала дзеркало й знов заховалась під ковдру.

За три дні її виписали, наказавши не хвилюватись, не втомлюватись, не піднімати важкого, та й взагалі уникати всього, що шкодить людині. Роботу, звісно, доведеться пошукати іншу — це вже було по-справжньому прикро, свою роботу — креслярка у великому інституті, до того, як осліпла,— вона любила, та що це важить, коли

позбулася такої біди?

Вона їхала трамваєм, і тепло, яке випромінювала пічка під ногами, якось особливо бадьорило її. Лікар наказав давати спочинок очам, але вони й самі в неї заплющувалися — від повноти вражень, від лоскітливого відчуття цілковитих гараздів, від безтурботності. У повітрі висів сріблястий серпанок від морозяних візерунків на вікнах, він пом'якшував людські обличчя, робив жіночі очі особливо ніжними. Людмила Олексіївна пригадала, як у юності мріяла намалювати цю гру безлічі відтінків сірого й білого кольорів, що створюють ефект майже скульптурної опуклості: ефемерні видива з'являються на мить і тануть у повітрі... так, у неї була навіть така картина: люди, люди, а поміж ними, над ними — напівпрозорі, ледь помітні постаті, ледь вгадувані обличчя, схожі на білі водорості руки. "Здогад про інший світ" — так називався цей твір, сюжет його був навіяний гіпотезою про те, що простір і час галузяться — можливо, навколо нас існує безліч цивілізацій, а ми й не маємо з ними контактів.

Ту картину вона продала, й на студентському безгрошів'ї була щаслива-прещаслива, що знайшовся поцінувач, і тільки потім здогадалася: варто було б спочатку послати її на виставку — адже вдалася. Послати? Належало пробивати, а цього вона вже не вміла. Лишенько, який беззахисний був і той маленький, природою їй відлений талант! А чи такий уже маленький?

"Будь ласка, без жалів за тим, що не здійснилося! — урвала вона себе. — Рано ти звикла до зрячого життя..."

Жаль — то на хвилинку: відчувала в собі таку солодку свіжість, бажання приходили такі химерні та дитинні. Хотілось спускатися з гори в санчатах, хотілось сховати руки в теплу м'якеньку муфточку, хотілось затулити обличчя пухнастим коміром від того чоловіка, що на неї дивився й дивився, навпроти сидячи, дивився навіть коли тримав перед собою газету.

"Я, мабуть, усміхаюсь, — подумала Людмила Олексіївна. — Авжеж, це через те".

Всміхатись вона звикла.. Усмішка була для неї ліхтариком у темряві, делікатним благанням про допомогу, мовчазним "спасибі", зверненням до тих невідомих, що брали її під руку у метро й на переходах, ставали посередниками між нею й нетерплячими продавцями в магазинах, допомагали у безлічі турбот, для зрячого таких неістотних. Отже, й вистояла, витримала, дала раду своєму життю й навіть не дозволила дочці надто часто відриватися від її щасливих клопотів — вимощування власного кубелечка, яким Оленка віддавалася з радісним егоїзмом молодості.

Людмила Олексіївна тим охочіше дозволяла своїй дочці бути безтурботно-щасливою, що власна її мати, сувора й ревнива, й на крок не відпустила її від себе навіть коли видала заміж. Як же це важливо — не відібрати в юної людини часу й сил, таких потрібних, аби утвердитись у власному житті... і як же мало тих сил перед невідомим, що чекає попереду!

Ніби вже й не усміхається, а чоловік так само дивиться на неї, всім виглядом виказуючи готовність заговорити, а може, і познайомитись, уже й свою газету склав.

Ні, то вже занадто: вона відвикла від таких пригод і просто не знає, як триматися.

Сама думка, що доведеться давати незнайомому гарбуза, мимохіть принижуючи цю, можливо, добру та нещасливу людину, викликала в Людмили Олексіївни тиху паніку: вона рвонула до виходу, краєм ока помітивши, що й несподіваний залицяльник звівся.

Квартал неприступно-квапливої ходи, підкреслено ділового вигляду, вулиця, перетнута ледь не на червоне світло,— от і по всьому. Навіть не озираючись, вона відчуває позад себе пустку: що ж, це треба зовсім втратити гідність, щоб переслідувати жінку всупереч її волі... Несподівано Людмилі Олексіївни стає сумно.

Отак завжди... Так було у двадцять п'ять, у тридцять років — паніка, втеча, а потім тяжкі години жалю, що випадали поміж клопотом. Здавалось, той нескінченний клопіт мав би поглинути її всю, так ні ж, ще й залишався час страждати від самотності, тужити по міцній руці, котра часом підтримувала її у транспорті, у черзі, на роботі... добре, хоч та рука знаходилась завжди — відчуття успіху у чоловіків було бодай якоюсь компенсацією за гірке життя... ах, тільки й того!

А як можна поводитись інакше, коли ти розлучена й тебе переслідує колишній чоловік-п'яничка, а вдома, в тісній кімнатці,— дочка й мати: про них мала подбати насамперед, до них вчасно повернутися з роботи, бо коли затримувалась де-небудь, стрічали мовчазним, але виразним докором. "Дитина без тебе геть зовсім змудилась",— шепотіла їй мати у передпокої. А чого варті нескінченні пошуки підробітків, пізні вечори за кресленням у відгородженому ширмочкою кутку, щоб світло не заважало спати домочадцям! Ті очі...

Досить. Що за підступна річ — настрій: ще вчора здавалось, що ніколи, ніколи вона вже не піддасться лихим думкам, і от маєш. Це ж щастя, що все так добре закінчилось, що ти і відчуваєшся, і виглядаєш молодою — можна почати життя спочатку і вже не дати буденності нав'язати свої закони. Здається, випила свою чашу гіркоти — тепер хай буде радість.

Вдома, стоячи перед оплетеним у лозову раму дзеркалом, Людмила Олексіївна вирішила купити капелюшок. Вона не знала, що тепер у моді, та й знати не хотіла: купить той, який личить, і носитиме так, що й іншим захочеться. Подібне з нею вже траплялось — попри природну несміливість. Стачило ж колись духу два тижні приколювати до волосся маленький оксамитовий бантик, витримуючи кпини подруг,— потім такими бантиками прикрашало себе жіноцтво цілого міста, але тоді вона вже вийшла заміж, народила дитину й вирішила, що час екстравагант— ностей для неї минув.

Скільки ж тоді років мала? Двадцять? Двадцять один?

А потім їй прийшло в голову самій пошити собі брючки і блузу а-ля "вільний художник": мати обурилась і сказала, що вона схожа в ній на... те слово її дуже вразило, й вона проплакала цілу ніч, а потім, коли легенькі розлітайки носили і молоді, і літні, з матір'ю трапився інсульт, й на довгі роки стало не до вбрання.

Таж, може, тепер ніщо вже не завадить їй купити капелюшок?

Про капелюшок думала, прибираючи у кімнаті: приходили сусідки, вітали її з одужанням, й Людмила Олексіївна раділа, що ці люди були з нею в лиху годину —

отже, залишаться назавжди. Нашвидкуруч спекла тістечка, приготувала святковий стіл — було, як у дитинстві, коли бавилась у гості, а жіночки, чиї обличчя майже забула, здавалися милими та молодими, немов, як і вона, виринули з п'їтьми дивно освіженими. Випивши вишневої наливки, навіть трохи потанцювали. Людмила Олексіївна сиділа на дивані, прикривши очі долонею не з обережності, а тому, що мала всього забагато...

— Давно так добре не сиділи,— сказала Ольга з другого під'їзду, коли по неї вкотре прибіг молодшенький.— Ну, мовби повернулися студентські роки...

Жіночки заговорили про те, як їх затягує життя: от коли б частіше отак збиратися... А що поганого в тому, що вони хоч трохи відпочинуть, сил буде більше для життя, та й годі.

Поремствували, посумували трохи, допомогли господині прибрати посуд і пішли.

Лежачи в ліжку, Людмила Олексіївна думала, що варто було й настраждатися, аби віднайти велику істину: не треба боятися бути щасливою, щастя — не егоїзм, що відгороджує людину від інших, так думала колись її неспокійна мати, це потреба й право, і його треба здійснювати. "І я здійсню, будьте у тому певні,— подумала засинаючи. Кому адресувалось те "будьте", вона не знала — та це й не мало значення.

По капелюшок пішла за кілька днів, коли відчуття невпинного свята почало пригасати: капелюшок мав стати оберемком дров, який належало підкинути у вогнище життєлюбства, на даному етапі капелюшок, а потім вона придумав собі щось інше, й так буде завжди... до смерті! Старанно причесалась, накинула на голову пухнастий шарф.

Як і належало за міжсезоння, у магазині було порожньо: якась жінка вибирала беретик для свого опецькуватого сина, якийсь чоловік приміряв смушкову шапку. Жінки заходили і, розчаровано повівши очима по стінці, де стриміло десятка зо три капелюшків, квапились до дверей.

І даремно: Людмила Олексіївна одразу видивилась, що їй потрібно.

— Мені отого, рожевого,— попросила продавщицю, що сиділа поряд із другою, мерзлякувато кутаючись у шаль.

Як же їй личив рожевий колір! Колишнього рум'янцю на щоках не було, але каштанове волосся вилось так само, і ниточки сивини у ньому ледь проглядали... Так, цей капелюшок створений для неї, і все ж...

Людмила Олексіївна покрутила в руках яскраву цяцьку.

...І все ж рожевий колір надто відповідальний: це свято, блиск, бадьорий настрій — чи втримає вона їх у сорок п'ять років попри свої сміливі заміри? Ні, їй насамперед треба щось на будень.

— Будь ласка, дайте мені отой коричневий.

Не зводячись, продавщиця зняла перший, що трапився під руку, і так само сидячи, простягла його.

— Вибачте, я не той просила.

Мабуть, не розчувши, дівчина, і далі розмовляючи, тримала капелюшок, і зрештою Людмила Олексіївна взяла його.

їй стало весело. Це був безликий ток — такий собі казанок, який з легким серцем кладуть на голову, не сумніваючись, що ніхто не звинуватить тебе в екстравагантності. Людмила Олексіївна приміряла його й ледь не розреготалася: із дзеркала на неї зиркала якась далека й не вельми симпатична родичка — жінка, що скинула молодість, як надокучливий тягар, і, чудово акліматизувавшись у своєму новому віці, знайшла в ньому безліч принад: можна було не дбати про дієту, зі смаком займатися своїми болячками, а головне, з висот своєї новознайденої мудрості виголошувати повчальні сентенції.

Людмила Олексіївна пирснула зі сміху. Раптом їй здалося, що виставлені капелюшки — люди з характерами й долями. Ось цей от, ніжно-бузковий, із зрізаною тулією й коротенькими крисами, — дівчина з лукавими очима: жвавність характеру зводить нанівець щире бажання бути старанною студенткою. А цього, мабуть, ніхто й не купить: занадто претензійний. Схожий на розбещене дівчисько, з якого "виховували" красуню; воно ж у шістнадцять років на різних лакітках досягло п'ятдесят четвертого розміру, й ніяка запізнiла дієта не допоможе.

Людмила долонею прикрила усміх. А цей он капелюх — вона в минулому: щось непримітне й водночас пристойне, щоб можна було з'явитись у чужу розкішно обставлену квартиру, беручи ліве замовлення.

А де ж тут вона сьогоднішня? Де?

— Будь ласка, дайте мені не той, а той, що з крисами. Продавщиця рвучким рухом скидає шаль і дивиться на неї так, ніби вона попросила зірку з неба.

— Ще й цей?

— Звичайно, ви ж від самого початку помилилися.

— Я помилилась? Я?

Обурені очі втуплюються в Людмилу Олексіївну і, зневажаючи себе саму, вона відчуває, що нітється, маліє під тим поглядом — вранішня самовпевненість відлітає від неї, як зграйка синичок, розполоханих котом. Відчайдушно стараючись втримати бодай щось від того, що так старанно плекала в собі, Людмила поправляє зачіску й каже:

— Так. Я від самого початку просила у вас крислатий.

І одразу відчуває, що відступила зі своєї території на ворожу — зброєю, яку їй зараз нав'яжуть, не володіє.

— Ні, ви тільки подивіться на це нахабство! — каже продавщиця. — Годину стоїть перед прилавком, морочить голову. Вам що, робити нічого? Я розумію, ще б молоденька так поводитись, але ж в такому віці... Стоїть, сміється...

Останнє вже адресовано тлустенькому добродію, що відстав від своєї такої ж куценької та огрядненької половини, аби розважитись скандалом. "Миля!" — гукає дружина, і добродій підтюпцем біжить до виходу.

Ніби приском обсипає Людмилу Олексіївну, однак, щосили стримуючись, вона пробує пояснити, що непорозуміння сталося від самого початку — та й, зрештою, може вона попросити поміряти третій капелюшок?

— Який вам третій, коли ви з годину тут стовбичите?

Обидві дівчини повертаються до неї спинами — тепер перед Людмилою Олексіївною мур, який не проб'є ніщо в світі. "Я буду скаржитись",— ніби здаля долинає її власний голос, і безпорадність, що звучить у ньому, здається їй такою огидною, що вона в паніці тікає з магазину.

На вулиці з розмаху наштовхується на перехожого і, почувши: "Ви що, сліпа?" — розгублено зупиняється. Звичка до чиеїсь доброї руки ще живе в ній, але тепер її ніхто до неї не простягує, мабуть, тому, що у неї немає вже усмішки — тієї своєрідної усмішки, що каже всім і кожному: "Спасибі". Нарешті Людмила Олексіївна помічає порожню телефонну будку й пірнає в неї, як миша в нірку: трубка обірвана, диск поламаний — ну от і добре!

Тепер, коли від світу її відділяє бодай скляна стінка, можна й дати волю сльозам. Вона плаче, плаче нестримно, бо за спиною два жахливих роки й місяць поміж темрявою та світлом, бо треба шукати нову роботу, бо гроші кінчаються, а молодята купили меблевий гарнітур і, мабуть, попросять у неї допомоги, бо не потрапила на виставку її феєрична картина, бо... чи ж мало такого, від чого можна заплакати?

Радість ще треба собі придумати, а лихо знаходиться само.

Наплакавшись, Людмила Олексіївна невимушено прихиляється до стінки і вдає, що розмовляє по телефону,— треба ж дочекатися, поки з обличчя зійдуть червоні плями!

— А знаєш, я так і не купила крилатого капелюшка,— каже вона в трубку з обрізаними дротами.— Що ж, це навіть на краще — змайструю щось оригінальне...